

raten te maken. Op Warmonderhof had dat een gouden randje. "Melkveehouder Johan Verheye had een eigen koe laten slachten bij een betrokken slager. De koe werd goed gekend door hemzelf en de studenten. Het materiaal was supervers én van een echte BD-koe. Het was zo schoon, soepel en fris, zo anders dan regulier slachtafval dat het een plezier was om mee te werken." Een koe op de Warmonderhof krijgt alleen maar ruwvoer en geen maïs. De organen zijn daardoor niet vervet en hebben geen slijmlaag. "Mooi was ook om te zien dat de leerlingen helemaal niet terugdeinsden zoals dat voorgaande jaren nog wel eens het geval was. Ze waren allemaal eensgezind en toegewijd."

Ik ben op mijn beurt weer geraakt door de blijdschap van Adrie. Mijn fascinatie voor dit aspect van de BD-landbouw is ontwaakt. Ik begin in te zien dat het geïnspireerd kunnen én mogen gebruiken van preparaten niet een losstaand onderdeelje is van een biologisch-dynamische bedrijfsvoering, maar het voorwaardenscheppende en alles verbindende element voor bezielend boeren. ☺

Het bereiden van de preparaten staat duidelijk beschreven in dit boekje, te bestellen via www.bdvereniging.nl

Grondfondsen:

Grondfondsen zijn 'hot', nu beleggers zich richten op solide beleggingen in grond en banken terughoudend zijn. Ook in de internationale BD-beweging zijn er initiatieven om gronden vrij te kopen. De Franse organisatie Terre de Liens haalde ruim 25 miljoen euro op aan beleggingen om grond vrij te kopen voor biologische en streekgebonden landbouw. Aanjager en inspirator Sjoerd Wartena: "Je moet zelf structuren scheppen om het goed te regelen." *Tekst: Maria van Boxtel / Foto's: Annelijn Steenbruggen, Kathinka Meyerbröker*

Burgers dragen grondaankoop

De doorbraak in Frankrijk kwam toen de initiatiefnemers van Terre de Liens de rechtsvorm 'Société en Commandite par Actions' ontdekten: een bedrijfsvorm waarmee publieke aandelen uitgegeven kunnen worden voor een gezamenlijk goed doel. Sterk punt in de ontstaansgeschiedenis bij Terre de Liens blijkt de betrokkenheid van plattelandsorganisaties en actieve burgers, waaronder de BD-beweging. Sterke punten nu zijn de scheiding tussen het bedrijf dat de gronden beheert en het beleggingsfonds én de aandacht voor de binding met de

streek. Sjoerd Wartena: "We laten de boeren in hun eigen omgeving circa 50% van de benodigde gelden ophalen, dat garandeert de band met de regio." Terre de Liens beheert 25 miljoen euro: ruim 80 boerderijen op ruim 2000 hectare. Terre de Liens keert geen rendement uit, maar wel inflatiecorrectie als een belegger eruit wil stappen. "Onze beleggers vinden dat prima, ze zien ons als een goed doel."

Hoe werkt een BD grondfonds?

Een bekend Nederlands grondfonds is de Stichting BD Grondbeheer. Grondbeheer stelt landbouwgrond

Burgers dragen de landbouw

ter beschikking aan 13 bedrijven, in totaal bijna 200 hectare. De stichting sluit met de boer een erfpachtcontract af. Stijgende marktprijzen hebben geen invloed. De boer weet dus precies waar hij aan toe is. Bij opvolging wordt samen met de vertrekkende boer gezocht naar de beste opvolger, die ook op biologisch-dynamische wijze wil blijven werken. De gronden worden op dit moment volledig betaald uit schenkingen en donaties van particulieren, met uitzondering van de grond van Kraaybeekerhof (zie kader). Voor nieuwe projecten werkt Grondbeheer met ondernemers die zelf een stuk grond op het oog hebben of een bestaand bedrijf (gedeeltelijk) willen herfinancieren.

Een voorbeeld daarvan is de Groenen Hof in Esbeek van zaadteler en tuinder René Groenen en zijn vrouw Gineke de Graaf. René: "In de zomer van 2011 kregen we de unieke kans om voor dertig jaar een erfpachtcontract af te sluiten. Met behulp van Stichting Grondbeheer is het gelukt om het financieel rond te zetten. Dat is prachtig! Bovendien kan het bedrijf zonder grote vermogensbewegingen over pakweg vijftien jaar op de volgende generatie overgaan. Dat is voor mij een hele zorg minder." René ziet de toekomst van De Groenen Hof zonnig in: "Ik heb de ambitie om uit te breiden. In samenwerking met Landgoed de Utrecht en Grondbeheer wil ik van De Groenen Hof een groot en bloeiend zaaitbedrijf maken!"

Landgoed Kraaybeekerhof

Landgoed Kraaybeekerhof is al ruim 35 jaar een inspiratieplek en leerplaats voor de biologisch-dynamische landbouw en voeding. Begin 2011 heeft Stichting BD Grondbeheer een uitzondering gemaakt op hun beleid en alle gronden van het landgoed Kraaybeekerhof aangekocht met een lening.

Stichting Grondbeheer streeft ernaar dat haar gronden vrij zijn van schuldenlasten. Daarom wil ze de lening in vijf jaar tijd aflossen. Op 26 september vond de aftrap van de wervingsactie plaats. Om een are vrij te maken is € 516,- per jaar nodig, gedurende een periode van vijf jaar. Een periodieke schenking levert een belastingvoordeel op van 16 tot 52%, afhankelijk van uw inkomen.

Michiel Rietveld, de Estafette Winkel in Driebergen en de buurtvereniging 'Rondom Kraaybeek' hebben aangegeven de actie te willen ondersteunen. Voor de eerste 33 are van de 581 in totaal zijn al schenkingen afgegeven. Ook eenmalige schenkingen en kleinere bedragen zijn van harte welkom. Zie www.bdgrondbeheer.nl.

De toekomst van de landbouw is de verantwoordelijkheid van boer en consument

Ook andere Nederlandse grondfondsen werken met donaties. Stichting Loverendale bewaart de nalatenschap van Marie Tak van Poortvliet, die in Zeeland aan het begin van de vorige eeuw verscheidene boerenbedrijven bezat. Loverendale koopt grond van BD-bedrijven en investeert ook in de bedrijfsgebouwen. De actieve deelname in de bedrijfsvoering maakt Loverendale direct betrokken bij het dagelijkse boerenbedrijf. Grondfonds Stichting Avalon beheert sinds 1991 de gronden van Het biologisch-dynamische fruitteeltbedrijf Boomgaard Ter Linde en sinds 2004 ook die van kleinfruitbedrijf de Ring in Oud-Sabbinge. Naast de geïnstitutionaliseerde grondfondsen zijn er tal van voorbeelden waarbij betrokken burgers als groep een rol spelen bij de financiering van landbouwbedrijven. Op Pergolatuinderij de Oosterwaarde in Diepenveen werd met schenkingen van deelnemende leden de bouw van een nieuwe kapschuur en groenteloods mogelijk. Wouter en Kathinka Kamphuis wisten met leningen van betrokken klanten de herstart van hun hele bedrijf 't Leeuweriksveld 'op de grond' te krijgen (zie kader). Op al deze manieren nemen burgers verantwoordelijkheid voor de teelt van hun voedsel.

Hoe vrij is vrije grond?

De boeren die kiezen voor (gedeeltelijke) herfinanciering van hun gronden voelen zich vaak gedragen door de burgers. Een last in het financieren van opvolging kan van hun schouders vallen. Toch is het voor boeren niet altijd gunstig al hun gronden voor fi-

nanciering via grondfondsen in te brengen. Houd je een gedeelte grond in eigen bezit, dan is het makkelijker om bankleningen voor nieuwe investeringen in bijvoorbeeld een stal te krijgen.

Niet bij alle grondfondsen ontstaat vanzelf de betrokkenheid van de donateurs bij het gefinancierde boerenbedrijf. Met donaties is de grond 'vrijgekocht' maar ligt de verantwoordelijkheid – en daarmee de verbinding met de boerderij – formeel bij de beheerders van het fonds, bij het bestuur. Veel burgers vinden dat ook prima, zoals blijkt uit de beleggers van Terre de Liens die hun bijdrage als een 'donatie' beschouwen. Bedrijven met een eigen stichting of leningen van klanten weten directe burger-betrokkenheid goed te mobiliseren, bijvoorbeeld als een burger met juridische of fiscale kennis kan helpen.

De Nederlandse grondfondsen werken niet met leningen of aandelen, omdat het grondfonds dan moet voldoen aan alle eisen die de Autoriteit Financiële Markten (AFM) stelt aan een beleggingsfonds. Frank Loef, directeur van Loverendale BV en oud-bestuurslid van Loverendale, verkende de mogelijkheden. "De hoge eisen maken dat wel lastig," concludeerde hij.

Nieuw initiatief

In Vlaanderen zijn er ook enkele bedrijven die grond hebben aangekocht met schenkgeld of met leningen die geleidelijk zijn vervangen door schenkingen. Per Vlaams bedrijf werd de grond ondergebracht in een eigen vereniging of stichting. Land-in-Zicht heeft momenteel de gronden van één bedrijf van vier hectare helemaal vrijgekocht en voor een tweede bedrijf een bedrijfsuitbreiding van 1,75 hectare onder z'n hoede. De ambitie bestaat daar wel een beleggingsfonds te starten. Geert Iserbyt, projectverantwoordelijke bij Landwijzer: "Met ondersteuning van de Vlaamse overheid wordt het komende jaar tot september 2012 gewerkt aan de oprichting van een overkoepelend Bio-grondfonds met beleggingsgeld." De vier partners Landwijzer (opleiding), Land-in-Zicht (grondfonds), CSA-Netwerk (netwerk van CSA/Pergola-bedrijven) en het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling van de Universiteit Gent zijn enthousiast. "We willen jonge, nieuwe initiatiefnemers een plek bieden." ☺

Grondfondsen op internet:
www.terredeliens.org
www.bdgrondbeheer.nl
www.loverendale.nl
www.avalon.nl
www.land-in-zicht.be

't Leeuweriksveld: eigen lening

"Wij zijn niet van boerenafkomst en we hadden geen geld voor investeringen in een landbouwbedrijf," vertelt Wouter Kamphuis al schoffelend op tuinderij 't Leeuweriksveld bij Emmen. "We wilden allebei wel een biologisch-dynamisch bedrijf. Na onze landbouwopleidingen hebben we veel rondgezworven en overal ervaring opgedaan." Wouter en zijn vrouw Kathinka runnen sinds februari 2009 hun eigen bedrijf.

Daarvoor huurden ze grond van een biologisch abonnementenbedrijf. "De klanten waren erg tevreden en economisch draaiden we heel goed. Toch bleek overname van het gehuurde bedrijf niet mogelijk." Een ritje naar een afbouwend bedrijf nabij Emmen bracht uitkomst. "Ik wist meteen dat dit een ideale plek was," glundert Wouter. "De boer liep tegen de 70 en wilde wel verkopen. We hadden inmiddels een heel bedrijf opgebouwd, maar het eigen vermogen was nog steeds nul. Geen kans op een hypotheek van de bank dus. We hebben toen een oproep in onze wekelijkse pakketbrief geplaatst. Twintig klanten hebben meegedacht over

een manier om ons bedrijf te financieren." Uiteindelijk verstrekte een groep van dertien klanten een achtergestelde lening van bij elkaar een ton; sommige renteloos en anderen met een lage rente. "Het was spannend en hartverwarmend, we voelden ons echt gedragen. Voor de bank telden de klantenleningen als eigen vermogen, zodat we een hypotheek konden nemen." Kathinka en Wouter zien de kracht van hun klanten-groep. "Het is heel mooi dat onze klanten ons geholpen hebben. Maar de klanten helpen ook zichzelf ermee, dat is net zo mooi. Het is een gelijkwaardige relatie, want we hebben er allemaal belang bij om naar een vernieuwing van de economie toe te werken, waarin grond niet meer als koopwaar behandeld zal worden. We willen met dit initiatief een klein stapje in die richting zetten, ook al is het onvolmaakt en pragmatisch." Wouter Kamphuis heeft bewust gekozen voor een achtergestelde lening aan zijn bedrijf en niet voor financiering via een grondfonds. "Ik vind dat de boer, de beheerder van de grond, ook zijn eigen keuzes moet kunnen maken."

Boer zoekt boer op de BioVak

In het project 'Opvolging gezocht' werkt de BD-Vereniging aan goede opvolging voor biologisch-dynamische, biologische en multifunctionele boerenbedrijven. Ook op de BioVak op 18 en 19 januari a.s. in de IJsselhallen in Zwolle organiseren we workshops over opvolging. Bijvoorbeeld: hoe zoek en vind je een boerderij? Nieuwe initiatiefnemers delen hun ervaringen en op het BD-plein kun je je zoekvraag invullen op de geheel vernieuwde vacaturesite van de Warmonderhof. Kijk voor het precieze programma op www.bdvereniging.nl